

ΕΥΑΙΝΟΝ ΑΝΤΙΜΗΝΣΙΟΝ

Μεταβάς κατὰ τὸ 1912 εἰς τὴν Μοῆν τοῦ Κύκκου πρὸς σύνταξιν τοῦ καταλόγου τῶν ἐν αὐτῇ σωζομένων χειρογράφων ¹⁾ ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἴδω καὶ τὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ φυλαττόμενα κειμήλια, ὀλίγα τὸν ἀριθμὸν, μετὰ τὰς συνεχεῖς πυρκαϊὰς καὶ δηώσεις, τὰς ὁποίας ὑπέστη κατὰ καιροῦς ἡ Μοῆ.

Μεταξὺ τῶν κειμηλίων τούτων ἰδιαίτερας προσοχῆς ἄξιον εἶναι ξυλινὸν ἀντιμήνσιον, *θρόνος* καλούμενον, τὸ ὁποῖον φυλάττεται μετ' ἔξαιρετικῆς εὐλαβείας παρὰ τῶν μοναχῶν. Μετὰ πολλῆς δυσκολίας καὶ κατόπιν ἰδιαίτερας διαταγῆς τοῦ Πανασιολογιωτάτου Ἑγουμένου Κύκκου κ-Κλέοπα, παρὰ τὰς κατακραυγὰς τῶν γεροντοτέρων μοναχῶν, μοὶ ἐπετράπη, ἡ ἐπ' ὀλίγην ὥραν ἔξαγωγή τοῦ κειμηλίου ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας καὶ μελέτη αὐτοῦ.

Τοῦ σπανιωτάτου τούτου ξυλίνου ἀντιμηνσίου δίδω ἐνταῦθα ἀπλῆν περιγραφὴν μετ' ἱχνογραφήματος χάριν τῶν εἰδικῶς περὶ τὴν χριστιανικὴν ἀρχαιολογίαν ἀσχολουμένων, λυποῦμαι δὲ τὰ μέγιστα, διότι, στερούμενος φωτογραφικῆς μηχανῆς, δὲν ἠδυνήθην νὰ λάβω καὶ φωτογραφίαν τοῦ περιγραφομένου κειμηλίου.

Α'.

Ἐρθογώνιον παραλληλεπίπεδον ἐκ ξύλου (0,60×0,43×0,03).

Περίξ τοῦ περιθωρίου τῶν τεσσάρων πλευρῶν φέρει τὴν ἑξῆς ἐπιγραφὴν:

Θνσιαστήριον θεῖον καὶ ἱερὸν τοῦ τελείσθε δι' αὐτοῦ τὰς θείας ἱερουργίας ἁγιασθὲν ὑπὸ τῆς Θείας χάριτος τοῦ Παναγίου καὶ ζαωρχικοῦ πνεύματος ἔχει ἐξουσίαν τοῦ ἱερουργεῖν ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ ἱερουργηθὲν παρὰ τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου πάσης Κύπρου καὶ Νέας Ἰουστινιανῆς κυρίου Νικηφόρου ποιηθὲν καὶ ἀφιερωθὲν ἐξ αὐτοῦ εἰς τὴν Ἁγίαν μονὴν Κύκκου ἔτει Χριστοῦ ΑΧΝΓ.

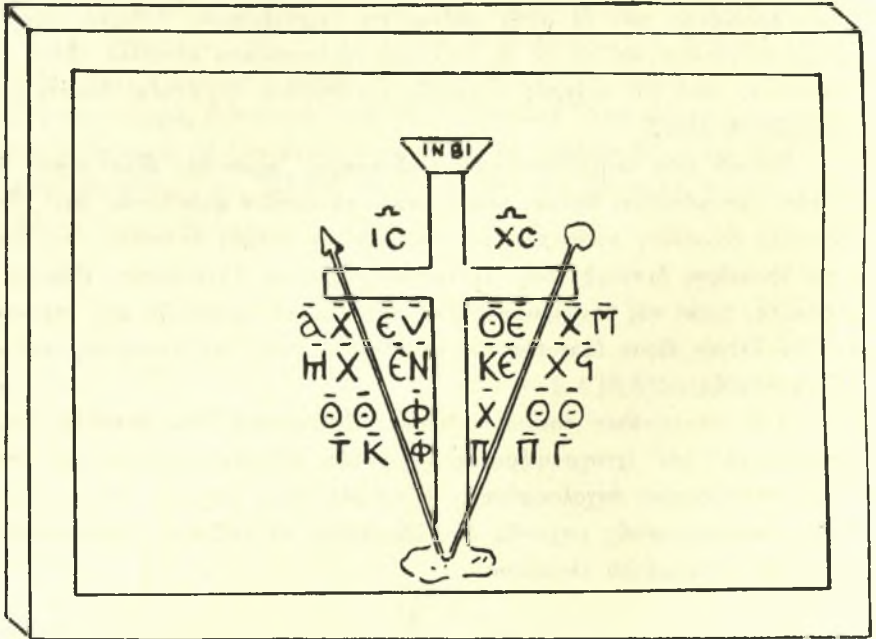
Ἐν τῷ μέσῳ σταυρὸς μετὰ λόγχης καὶ σπόγγου, φέρων μονογράμματα. Καὶ τὰ μὲν πρὸς τὸ ἄνω μέρος τοῦ σταυροῦ εἶναι τὰ γνωστότατα μονογράμματα δηλοῦντα:

¹⁾ Νέος Ἑλληνομνήμων, τ. 10ος σ 201—208 (1913)

ΙΝΒΙ = Ἰησοῦς Ναζωραῖος Βασιλεὺς Ἰουδαίων

ΙΧΧ = Ἰησοῦς Χριστός.

Τὰ δὲ μονογράμματα τὰ ἐκτὸς καὶ ἐντὸς τριγώνου, τοῦ σχηματιζομένου διὰ τῆς λόγχης, τοῦ σπόγγου καὶ τῆς ὀριζοντίας πλευρᾶς τοῦ σταυροῦ, ἐὰν ὀρμηθῶμεν ἐκ τῶν μονογραμάτων τῆς τρίτης καὶ τετάρτης σειρᾶς, τῶν καὶ ἄλλοθεν γνωστῶν,¹⁾ πρέπει νὰ ἀναγνωσθῶσι χωριστὰ τὰ ἑκτὸς:

ΑΧ...ΧΠ = Ἀρχὴ Χριστοῦ Χριστιανικῆς Πίστεως.

ΗΧ...ΧΙ = Ἡμῖν Χαρίζει Χάριν Σταυρός.

ΘΘ...ΘΘ = Θεοῦ Θέα Θεῖον Θαῦμα.

ΤΚ...ΠΓ = Τόπος Κρανίου Παράδεισος Γέγονεν.

Καὶ Β') τὰ ἐντὸς τοῦ τριγώνου:

Τῶν δύο ἐπομένων σειρῶν πρώτην φορὰν παρουσιαζομένων, καθ' ὅσον ἐγὼ τοῦλάχιστον γνωρίζω, προτείνω μίαν πιθανὴν ἀνάγνωσιν, ἀφήνω δὲ εἰς τοὺς εἰδικῶς εἰς τὰ τοιαῦτα ἀσχολουμένους τὴν τελικὴν ἀνάγνωσιν. ΕΥ. Θ(;)Ε = Ἐλένης Υἱὸς Θαῦμα (ἢ Θεάμα); Εἶδεν (;)

¹⁾ Δελτίον Χριστιαν. Ἀρχαιολ. Ἐταιρείας τευχ. Β' σ. 48—9.— Βυζαντίς, τ. Α'. σ. 132 (1909).— Ζηοῦ, Χριστιανικά Μνημεῖα Μακεδονίας σ. 60 (1914).

Αἱ σημειώσεις μου ληφθεῖσαι διὰ μολυβδίδος φέρουσι τὸ τρίτον μονόγραμμα ὀλίγον τι ἀλλοιωθὲν ὑπὸ τοῦ χρόνου μεταξὺ Θ καὶ Ε. Τὰ συήθη μονογράμματα ἐν ἄλλοις ἀντιμηνοῖσι εἶναι τέσσαρα ΕΕΕΕ=Ἑλένη Εὔρεν Εὔρημα Ἑλέους (ἢ Ἑλένης Εὔρεσις Ἑβραίων Ἑλεγχος). Μήπως ὁ τεχνίτης ταῦτα τὰ τέσσαρα ΕΕΕΕ ἔπρεπε νὰ χαράξῃ καὶ ἔσφαλε κατὰ τὴν χάραξιν;

Ε Ν. Κ Ε = Ἐν τούτῳ Νικᾶ Κωσταντῖνος Ἐχθρούς

ἢ Ἐν τούτῳ Νίκα, Κωνσταντῖνε, Ἐχθρούς(;))

φ. Χ = Φῶς Χριστοῦ

φ. Π = Φαίνει Πᾶσιν.

Ἐκατέρωθεν δὲ τοῦ σταυροῦ ἀριστερᾶ καὶ δεξιᾶ ἐπιγραφή: ¹⁾

Ἄριστερᾶ μὲν :

Οὗτος ὁ ἀγιώτατος θρόνος ποιηθὲν ἐξ ἐμοῦ Νικηφόρου Ἀρχιεπισκόπου καὶ διὰ ψυχικὴν σωτηρίαν ἀφιέρωσα αὐτὸν εἰς τὴν ἀγίαν Μονὴν τοῦ Κύκκου καὶ μέμνησθέ μου διὰ τὸν Κύριον.

Δεξιᾶ δὲ : Καὶ εἴ τις συλῆση αὐτὸν ἢ ἄρη τι ἐκ τῶν θείων τούτων λειψάνων: ἢ μετριότης ἡμῶν ἔχει τον ἀφωρισμένον καὶ κατηραμένον ἐκ Θεοῦ Παντοκράτορος: ἰνδικιῶνος 5'.

Καθ' ὅλην δὲ τὴν λοιπὴν ἐπιφάνειαν τῆς πλευρᾶς εἶναι ἐντεθειμένα λείψανα Ἀγίων, μετὰ τοῦ ὀνόματος ἐκάστου ἀγίου διὰ μικρῶν γραμμάτων βραχυγραφικῶς: τὰ ὀνόματα καταγράφω κατ' ἀλφαβητικὴν τάξιν:

Ἀβέροκιος ἰσαπόστολος, Ἀκατερίνη, Ἀνανίας ἀπόστολος, Ἀνδρέας ἀπόστολος, Ἀντύπας ἱερομάρτυς, Ἀρτεμᾶς ἀπόστολος, Ἀρτέμιος μάρτυς, Βασίλειος ὁ μέγας, Γεώργιος μάρτυς (αἷμα), Γαβδελαῆς μεγαλομάρτυς, Δαμιανὸς ἀνάργυρος, Δημήτριος (αἷμα καὶ παράστασις τοῦ Ἀγίου), Διονύσιος ἱερομάρτυς, Δομνίνη, Ἐλευθέριος ἱερομάρτυς, Ἐπιφάνιος Κύπρου, Ἐρλογένης, Θέκλα, Θεόδωρος Τίρων, Θεόδωρος στρατηλάτης, Ἰακῶβ ὁ Ἀλφίου, Ἰάκωβος Πέροσης, Ἰάσων ἀπόστολος, Ἰγνάτιος Θεοφόρος, Ἰσαάκιος ἱερομάρτυς, Ἰωάννης ἐλεήμων, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, Κολυμβήθρα τοῦ Θεολόγου, Κοσμάς ἀνάργυρος, Κυριακὴ μάρτυς, Λεόντιος Ἑλλάδος μάρτυς, Λαυρέντιος ἀρχιδιάκονος, Μάμας, Μαρία ἢ Μαγδαληνή, Μαρίνα μάρτυς, Μαῦρα μάρτυς, Μηνᾶς μάρτυς, Μύρων ἱερομάρτυς, Νικήτας μάρτυς, Παντελεήμων ἄγ., Παρασκευὴ μάρτυς, Πάτριωθας, Πορφύριος ἱερομάρτυς, Πρόδρομος ὁ τίμιος, Ριγῆνος, Στέφανος Πρωτομάρτυς, Συμεὼν ἱερομάρτυς, Τίτος ἀπόστολος, Φίλιππος ἀπόστολος, Φωτεινὴ μάρτυς, Χαριτὴν μάρτυς.

Μεταξὺ τῶν λειψάνων κάτωθεν τοῦ σταυροῦ εἶναι ἐντεθειμένη παρά-

¹⁾ Διωρθώθησαν τὰ εἰς πνεύματα ὀρθογραφικὰ λάθη

στασις ἔκτυπος τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (0,03×0,028) ἐπὶ στρογγύλου ἔρυθρου λίθου μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Κρατεῖ διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς δόρυ, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς ἀσπίδα φέρουσιν ἐν τῷ μέσῳ σταυρόν.

Ἐπίσης παράστασις ἔκτυπος τοῦ Χριστοῦ (0,07×0,15) ἐπὶ ἑλεφαντίνου. Φορεῖ γλαμύδα καὶ ὑψώνει τὴν μὲν δεξιὰν χεῖρα πρὸς τὰ ἄνω, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ σταυρόν.

Β'.

Ἐκ τῆς ὅλης περιγραφῆς καὶ δὴ ἐκ τοῦ συνήθους τύπου τῆς καθιερωσέως ἀντιμηνσίων, πειθόμεθα ὅτι ἔχομεν πρὸ ἡμῶν ἓν ξύλινον ἀντιμήνσιον μοναδικὸν ἴσως ἐν τῇ Βυζαντινῇ καὶ τῇ κατόπιν τέχνῃ, καθόσον ἐγὼ τοῦλάχιστον γνωρίζω.

Συνήθως τὰ ἀντιμήνσια εἶναι κατασκευασμένα ἐξ ὑφάσματος καὶ χρησιμεποῦνται πρὸς τέλεισι ἱερουργίας, ὅπου δὲν ὑπάρχει καθηγιασμένη ἀγία Τράπεζα, ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα ἀντιμήνσιον (ἀντι+ mensa). Ὅτι ὁμως ἐν ἀρχαιότερᾳ ἐποχῇ ἐγένετο χρήσις τοιούτων ξυλίνων ἀντιμηνσίων διδασκόμεθα ἐκ σχετικῶν χωρίων τοῦ Θεοδώρου Στουδίτου ¹⁾ ἐν ἐπιστολαῖς Βιβλ. Α'. «*Εἰ ἐκκλησία ἐστίν, ἐφ' ἣ ὁ λειτουργῶν ἀναφέρει τὸν αἵρετικὸν ἔχει δὲ ὁ ὀρθόδοξος θυσιαστήριον καθηγιασμένον ἐν σανίδῳ ἢ ἐν σανίσι*». Καὶ ἐκ τῆς μαρτυρίας δὲ τοῦ Σουίδα ἐν λ. ἀντιμήνσιον *παρὰ Ῥωμαίους τράπεζα πρὸ τοῦ δικαστηρίου κειμένη*» εἰκάζομεν ὅτι ὁ ἀρχικὸς τύπος τοῦ ἀντιμηνσίου θὰ ἦτο ἐκ σανίδος, ὀργότερον δὲ χάριν τῆς εὐκολωτέρας μεταφορᾶς αὐτοῦ εἰς τόπους μακρὰν ἐκκλησιῶν κειμένους, ὅπου παρίσταται ἀνάγκη νὰ τελεσθῇ ἱερουργία, καὶ χάριν τῆς εὐκολωτέρας χρήσεως αὐτοῦ ἐπεκράτησεν ὁ ἐξ ὑφάσματος. Παρὰ Σύροις ²⁾ δὲ σῶζονται τοιαῦτα ξύλινα ἀντιμήνσια.

Θρόνος δὲ καλεῖται τὸ ἀντιμήνσιον τοῦτο καὶ ἐν τῇ ἀφιερῶσει «*οὗτος ὁ ἀγιώτατος Θρόνος ποιηθὲν ἐξ ἐμοῦ Νικηφόρου Ἀρχιεπισκόπου καὶ διὰ ψυχικὴν σωτηρίαν ἀφιέρωσα αὐτὸν εἰς τὴν Ἁγίαν Μονὴν τοῦ Κύκκου*» ³⁾ καὶ ἐν τῷ Κτητορικῷ τῆς Μονῆς «*Ἀφήνω νὰ λέγω τὰς εὐρισκομένας θαυματουργοὺς εἰκόνας... καὶ ἄλλα ἅγια λείψανα καὶ μάλιστα τὸν ἐν τῷ Κύκκῳ Ἁγίον Θρόνον ἐκ σανίδος ὄντα ἔχον ἐν ἑαυτῷ ἐντέχνως μέρη Ἁγίων λειψάνων πολύτιμα, ὡς μεμαρτυρημένα καὶ εὐωδίας πλήρη*», ⁴⁾ διότι ἀντι-

¹⁾ Patrolog. Gr. Migne τ. 99ος φ. 1056

²⁾ Dictionary of Christian Antiquities σ. 92.

³⁾ Ἰδὲ ἄνωτέρω σ. 243.

⁴⁾ Περιγραφὴ τῆς Μονῆς τοῦ Κύκκου σ. 46 ἔκδ. 1817.

καθιστᾶ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν, ἣτις καὶ Θρόνος καλεῖται κατὰ Συμεὼν Θεσσαλονίκης, «Περὶ τοῦ θείου ναοῦ» σ. 109 κεφ. 98. (Α΄ΧΠΓ΄.)

Ἡ δὲ ἐντὸς τοῦ ξυλίνου ἀντιμνησίου ἔνθεσις ἁγίων λειψάνων ἐξηγεῖται ἐκ τῆς σχέσεως τοῦ ἀντιμνησίου πρὸς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν, κατὰ τὸν ἐγκαινιασμὸν τῆς ὁποίας, καὶ τὴν συγχρόνως γινομένην καθιέρωσιν ἀντιμνησίων, θπάρχει συνήθεια νὰ ἐναποθέτωσιν ἐντὸς τῆς Ἁγίας Τραπέζης λείψανα ἁγίων. Παράβαλε σχετικὰ χωρία τοῦ Δουκαγγίου ἐν λ. ἀντιμνήσιον: «προσαγομένων τῶν λειψάνων καὶ ἐμβαλλομένων τῇ κηρομαστίχῃ, ἐπιχέει τούτοις ὁ ἀρχιερεὺς μῦθρον καὶ ἐνθέμενος αὐτὰ ὀπισθεν τοῦ ἀντιμνησίου, ἐν τῇ ἐτοιμασθείσῃ θήκῃ, ἀσφαλισάμενος καλῶς εὐχεται τὴν εὐχήν». Εὐχολόγ.

Εἶναι δὲ τὸ ἀντιμήσιον τοῦτο, ὡς δις ἐν ταῖς ἐπιγραφαῖς καὶ τῆς καθιερώσεως καὶ ἀφιέρωσεως ἀναφέρεται, ἀφιέρωμα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Νικηφόρου πρὸς τὴν Μονὴν τοῦ Κύκκου, τῆς ὁποίας διετέλεσεν ἡγούμενος πρὸ τῆς εἰς τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον ἀναβάσεώς του, ὡς ἐν τῇ Περιγραφῇ τῆς Μονῆς (σ. 51) ἀναφέρεται «*Τοῦτο τοίνυν τὸ πάλατ' διάσημον, (ἡ Μονὴ τῶν Ἱερέων καλουμένη) διαφθαρὲν καὶ ἐρημωθὲν, ἐγένετο μετόχιον τοῦ Κύκκου καὶ ἀνοικοδομήθη παρὰ τινος Νικηφόρου, Ἡγουμένου ἐπιγραφομένου Κύκκου καὶ Μονῆς, ὅστις καὶ Ἀρχιεπίσκοπος ἐχορημάτισε Κύπρου ὕστερον*».

Ὁ αὐτὸς ἀρχιεπίσκοπος Νικηφόρος ἐφρόντισε κατὰ τὴν ἐν Κων/πόλει διαμονὴν του, ὅπως ἐκδοθῇ ἀνανέωσις τοῦ σιγγιλιώδους γράμματος τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς Μονῆς ὡς σταυροπηγιακῆς. «*καθὰ καὶ τὰ συνοδικὰ μαρτυροῦσι γράμματα, γενόμενα κατὰ τὸ χιλιοστὸν ἑξακοσιοστὸν ἑβδομηκοστὸν δευτέρον ἔτος τὸ σωτήριον, ἐν ᾧ τρεῖς περιέχονται Πατριάρχαι, ὁ Κωνσταντινουπόλεως Διονύσιος, ὁ Ἀντιοχείας Νεόφυτος, καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος, παρόντες κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν τότε ἐν Κων]πόλει, ὅτε παρῆν καὶ ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου Νικηφόρος*». ¹⁾

Ἡ δὲ χρονολογία τῆς καθιερώσεως Α΄ ΧΝΓ (1653) διορθώνει τὸν Hackett, ὅστις θέτει τὸν Νικηφόρον ὡς Ἀρχιεπίσκοπον Κύπρου ἀπὸ τοῦ 1660—1673, ἐνῶ κατὰ τὴν ἐπιγραφὴν κατὰ τὸ 1653 ἦτο ἤδη Ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου.

Τοιοῦτον τὸ περιγραφὲν ξύλινον ἀντιμήσιον· πόσον δὲ πολύτιμον ἐθεώρει τὸ ἀφιέρωμά του ὁ Νικηφόρος ἐξηγοῦσιν αἱ βαρεῖαι ἀραι καὶ ἀφορισμοί, τοὺς ὁποίους ἐκτοξεύει κατὰ παντός, ὅστις ἤθελε συλῆσει τι τῶν θείων λειψάνων.

¹⁾ Περιγραφὴ τῆς Μονῆς τοῦ Κύκκου σ. 49. τὰ αὐτὰ ἐν σ. 87 καὶ 100. —π6 καὶ Hackett, History of the orthodox Church of Cyprus, p. 208, 212, - 13, 337, 606.